

Критичко издање научне грађе
Примљен: 12. априла 2018.
Прихваћен: 2. јул 2018.

УДК 355.48(497.11)"1914"(093)
94(497.11)"1914"(093)
355:929 Цвијовић С.(093)
COBISS.SR-ID 275165196

Проф. др Александар Животић

КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ ЈУГОСЛАВИЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ
e-mail: aleksandarzivotic@f.bg.ac.rs

ГЕНЕРАЛ СВЕТОМИР ЦВИЈОВИЋ О БОЈУ КОД СМЕДЕРЕВА 1914. ПРИЛОГ РАЗУМЕВАЊУ ЈЕДНЕ ИСТОРИОГРАФСKE ПОЛЕМИКЕ И ПОКУШАЈА СТВАРАЊА НАЦИОНАЛНОГ МИТА

АПСТРАКТ: У раду се на основу доступних необјављених и објављених архивских извора, као и историографске и мемоарске литературе, анализира сведочење генерала Светомира Цвијовића о одбрани Смедерева новембра 1914, као важан сегмент разумевања историографске полемике о значају боја, доприноса појединих учесника догађаја победи српске војске и политичког порекла настанка мита о пресудној улози македонских регрута у борбеним дејствима на Дунаву 1914.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Србија, Аустроугарска, Први светски рат, Смедерево, Дунав, 1914, војска.

Поступајући у складу с основним поставкама и у духу ратног плана за случај рата с Аустроугарском, српски Штаб Врховне команде је током концентрације и стратегијског развоја целокупне српске војске у ишчекивању аустроугарског напада, у саставу Прве ар-

мије, концентрисане на најзначајнијем великоморавском правцу, као њену истакнуту групу образовао Браничевски одред.¹ Како је према замисли српског врховног командовања главнина српских војних снага, па тако и Прве армије, била прикупљена у дубини територије, Браничевски одред под командом команданта Дунавске дивизије другог позива пуковника Милоша Васића требало је да поседне обалу Дунава и штити главни део Прве армије. У његовом саставу су се, поред Дунавске дивизије другог позива, нашли без 7. пешадијског пука другог позива, који је упућен у састав Обреновачког одреда Треће армије, и 9. пешадијски пук првог позива из Дунавске дивизије првог позива, као и 8. и 9. пешадијски пук трећег позива, један пољски брзометни артиљеријски дивизион сачињен од заробљених турских топова система Круп, један пољски спорометни артиљеријски дивизион састављен од топова система Де Банж, један ескадрон коњице трећег позива из Дунавске дивизијске области и један аероплан. Укупна снага одреда износила је 20 батаљона пешадије, три ескадрона коњице, шест пољских брзометних и три спорометне артиљеријске батерије, односно око 20.000 људи и 42 артиљеријска оруђа.²

Задатак Браничевског одреда је био везан за осматрање и одбрану граничног фронта од Голупца до ушћа Велике Мораве и заштита правца који је долином Велике Мораве водио ка Свилајнцу, док је у случају преласка аустроугарских снага преко Дунава имао задатак да еластичном одбраном задржи аустроугарско напредовање и тиме створи неопходно време за маневрисање главнине снага Прве армије. Уколико би био принуђен да се повлачи, Браничевски одред је требало да се постепено креће ка Жабарима, где би ушао у састав своје армије образујући њено десно крило. Сходно таквој замисли Браничевски одред је заузео следећи распоред: од ушћа Млаве до ушћа Велике Мораве распоређени су један коњички ескадрон, 8. пешадијски пук трећег позива и два батаљона трећег позива, уз подршку две спорометне артиљеријске батерије, док је од ушћа

---

¹ Опширније о карактеристикама српског ратног плана за случај рата с Аустроугарском: Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, књига прва – 1914. година: први период операција – Церска битка (Београд: Главни Ђенералштаб, 1924) 25–27; Живко Павловић, Битка на Јадру (Београд, 1924); Далибор Денда, „Геополитичке прилике у Европи и српски ратни план 1914. године”, у: Србија и геополитичке прилике у Европи 1914. године, уредник Љубодраг Ристић (Београд: Институт за политичку историју, 2015), 111–137.

² Живко Павловић, *Битка на Јадру* (Београд; 1924), 80–81.

Млаве до ушћа Пека концентрисан један коњички ескадрон, 9. пешадијски пук трећег позива и једна спорометна артиљеријска батерија, а од Пека до Голупца вод коњице, вод спорометне артиљерије и један батаљон 9. пешадијског пука трећег позива. Дакле, слабијим заштитним деловима поседнута је обала Дунава, док се главнина снага одреда налазила у другој линији – 9. пешадијски пук првог позива у Пожаревцу, 8. пешадијски пук другог позива у Бабушинци, 9. пешадијски пук другог позива у Мајиловцу, Дунавски артиљеријски дивизион у Братинцу, а остатак Дунавског коњичког дивизиона у Љубичеву, док је пионирски полубатаљон с људством последње одбране утврђивао положаје око Пожаревца, на линији Анатема – Душник – Поповац – Липовача – Трибродски вис – Бакињски вис.³

Пошто је тежиште аустроугарске офанзиве на Србију августа 1914. било на простору Западне Србије – Подриња, Мачве и Посавине – у зони одбране Браничевског одреда није било борбених дејстава. Након слома прве аустроугарске офанзиве на Церу српска Врховна команда је после притиска савезничких влада отпочела с офанзивом у Срему, тако да је на дан почетка офанзиве Дунавска дивизија другог позива изузета из Браничевског одреда и упућена у околину Обреновца у састав матичне Прве армије, па да састав одреда и командовање измењени а основни задатак је остао исти. За новог команданта одреда постављен је пуковник Светомир Матић. Услед одласка трупа Дунавске дивизије другог позива, у саставу одреда остале су јединице трећег позива, које су и до тада биле у њему, а као појачање и замена за одлазеће трупе послати су 19. кадровски пешадијски пук, Вардарски кадровски батаљон, Комбиновани пешадијски пук трећег позива, две хаубичке батерије (девет оруђа) и један спорометни артиљеријски дивизион система „Де Банж” (18 оруђа).⁴

Заузете операцијама на простору западне Србије, аустроугарске снаге нису узнемиравале Браничевски одред, нити су у Банату располагале значајнијим војним ефективима. Ипак, у тренуцима кад је отпочело повлачење главнине српске војске на ваљевске положаје, команда аустроугарске Балканске војске је поверовала да је близу коначна победа над српском војском, па се одлучила на смео

---

³ Исто, 81.

⁴ Душан Стефановић, *Дневник из 1914* (Београд: Медија центар „Одбрана”, 2017), 240–241.

подухват који је подразумевао напад на Смедерево слабијим снагама, што је очигледно требало да има за циљ да збуни српско командовање, унесе додатни немир и непоуздање у српску војску, те примора Штаб Врховне команде да помисли да са севера започиње нови напад те због тога одвоји знатније снаге с главног фронта да парирају новом аустроугарском нападу. За остварење те замисли ангажована је само 6. ландштурмска бригада, као и два монитора и три артиљеријске батерије. Операција пребацивања трупа преко Дунава започела је без озбиљнијих припрема услед уверења које је проистекло на основу осматрања само предњих српских положаја, да дунавску обалу брани свега 200–300 сељака наоружаних старим пушкама и подржаним с два топа. Део фронта Браничевског одреда код Смедерева браниле су трупе Смедеревског одсека, односно Комбиновани пук трећег позива под командом потпуковника Светомира Цвијовића⁵, ојачан с две спорометне батерије, док се на самој обали, између ушћа Језаве и Гроцке, налазио 1. батаљон тог пука. Остатак снага био је распоређен у још две линије. Поред прве, која се протезала дуж обале реке, друга је ишла падицама висова који доминирају Дунавом, док је трећа била ослоњена на северне падине Карађорђевог брда и Павлице. Сам напад је започео током ноћи пребацивањем мањих делова под заштитом јаке артиљеријске ватре. Кад су се они учврстили на десној обали Дунава, под њиховом заштитом и уз подршку артиљерије с леве обале реке и монитора с реке настављено је пребацивање аустроугарских снага с две

---

⁵ Светомир Цвијовић (Чачак, 1876 – Чачак, 1954). Завршио је 29. класу Ниже и 13. класу Више школе Војне академије. По завршетку школовања службовао је у пешадији, на дужностима командира вода и чете. Потом је био командир чете у Пешадијској подофицирској школи. Током балканских ратова био је командант батаљона у 10. пешадијском пуку првог позива, а по њиховом завршетку ађутант команданта Косовске дивизијске области, заступник начелника штаба исте дивизијске области и на служби у Ађутантском одељењу Министарства војног. У Првом светском рату био је командант Комбинованог пешадијског пука трећег позива, у саставу Браничевског одреда. По доласку на Крф 1916. био је на дужностима ван трупе – начелник Ађутантског одсека Министарства војног, командант заробљеничког пука и Солунског заробљеничког одреда и на служби у Општевојном одељењу Министарства војног. Одмах по ослобођењу Србије 1918. постављен је на место команданта Чачанске окружне команде. После завршетка рата био је командант пешадијског пука и бригаде, помоћник команданта и командант Моравске дивизијске области. Пензионисан је 1927. По пензионисању био је велики жупан у Великом Бечкереку и окружни инспектор у Штипу. Поново је пензионисан 1933. године. (ВА, ДПП, к. 219, д. 125, Цвијовић, К. Светомир; Mile S. Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon* (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2004), 134).

лађе, које су вукле по један шлеп. До зоре су пребачена три батаљона, који су се упутили ка Молеровом шанцу. Изненађени нападом и брзим пребацивањем аустроугарских снага, предњи делови српске војске започели су с повлачењем. С почетком напада и повлачењем предњих заштитних снага српске војске завладала је и паника међу грађанством, које је почело да бежи и напушта град.⁶ Командант подсека и командир артиљеријске батерије мајор Гаврило Каљевић покушао је да заустави напад, одбрани Молеров шанац и своје топове на њему. Он је погинуо у противнападу који је предузео, не чекајући долазак обећаног појачања, а његове трупе су се повукле на трећу линију, носећи са собом затвараче својих топова.⁷ Потпуковник Цвијовић је одмах известио команданта Браничевског одреда пуковника Матића о аустроугарском нападу, тражећи неопходна појачања.⁸ Пуковник Матић је наредио упорну одбрану. Он је од Штаба Врховне команде тражио помоћ у трупама првог позива, али је помоћник начелника Штаба Врховне команде генерал Живојин Мишић, уверен да у Банату нема јачих аустроугарских снага, наредио да се непријатељске снаге неизоставно пребаце преко Дунава.⁹ У међувремену, и потпуковник Цвијовић је донео одлуку да своју главнину прикупи на Павлици како би у погодном моменту могао да брани то узвишење, а потом одатле предузме бочни напад ка непријатељским снагама на Молеровом шанцу. Из Пожаревачког одсека су му као појачање упућене две чете регрута из Вардарске дивизијске области са укупно око 260 војника¹⁰, као и три чете из 8. пешадијског пука трећег позива са једним ескадроном коњице и један батаљон из састава 15. пешадијског пука трећег позива Одбране Београда, с тим да се по обављеном задатку и престанку потребе за остатком у рејону Смедерева врати у састав матичне јединице.¹¹ За то време на десној обали Дунава већ се налазило шест аустроу-

---

⁶ Душан Стефановић, *Дневник из 1914* (Београд: Медија центар „Одбрана”, 2017), 537–538.

⁷ Митар Ђуришић, *Србија у рату 1914* (Београд: Чигоја, 2008), 97–98.

⁸ АСАНУ, 8701, *Писмо генерала Светомира Цвијовића генералу Душану Стефановићу од 3. марта 1933.*

⁹ Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, књига трећа – 1914. година, Битка на Дрини (Београд: Главни Ђенералштаб, 1925), 272–273.

¹⁰ Ђорђе Лукић, Битка на Дрини 1914 (Београд: Војноиздавачки завод, 1966), 385.

¹¹ Михаило Живковић, *Одбрана Београда: 1914. и 1915* (Београд: Финекс, 1998), 159–160.

гарских батаљона, који су споро напредовали услед јаког српског отпора. Српска војска је после трећег јуриша успела да поврати Молеров шанац и да након овладавања положајем поново оспособи своје топове и започне с дејством. Општи српски напад започео је око 15 часова, по замисли потпуковника Цвијовића који је одобрио пуковник Матић. Напад предузет с доминантних положаја треће линије одбране брзо је дао резултате.¹² Збуњене јаким српским нападом, аустроугарске снаге су почеле да се повлаче. Убрзо је у њиховим редовима завладала паника изазвана околношћу да је аустроугарска артиљерија у општој пометњи почела да дејствује по својим трупима, а потом и да пребацује и српске и аустроугарске снаге. Започело је аустроугарско повлачење ка обалама Дунава.¹³ Војници су, настојећи да се што пре докопају шлепова и лађа, безглаво бежали и бацали делове опреме. Војници Вардарског полубатаљона су пре њих стигли до обале и запленили шлепове. Друга лађа, с два шлепа, успела је да се безбедно удаљи од обале. Након тога аустроугарски отпор је изузетно брзо сломљен. Заробљено је око 1.800 војника и 20 официра. Заробљеници су углавном били Чеси и као припадници ландштурма људи старији од 50 година.¹⁴ Заробљени аустроугарски пуковник Теодор Екл касније је, са осталим аустроугарским заробљеницима, крајем 1915. предат Италијанима у Валони. Размењен је за српског пуковника, потоњег генерала Љубомира Покорног, који је као рањеник заробљен 1915. у болници у Врњачкој бањи. Пуковник Екл је након размене веома позитивно говорио о Србима и њиховом хуманом поступању с аустроугарским заробљеницима.¹⁵ На попришту борбе је остало око 800 аустроугарских лешева, међу којима и четири команданта батаљона. На српској страни је погинуо један официр и 60 војника, а рањена су три официра и 187 војника.¹⁶ Објављени аустроугарски извори потврђују српске податке о

---

¹² Митар Ђуришић, *Србија у рату 1914* (Београд: Чигоја, 2008), 98–99.

¹³ Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, књига трећа – 1914. година, Битка на Дрини (Београд: Главни Генералштаб, 1925), 273.

¹⁴ Душан Стефановић, *Дневник из 1914* (Београд: Медија центар „Одбрана“, 2017), 539.

¹⁵ Генерал S (Душан Стефановић), „Бој код Смедерева 1914“, *Ратник*, VIII, (1933), 25.

¹⁶ Митар Ђуришић, *Србија у рату 1914* (Београд: Чигоја, 2008), 98.

броју погинулих и заробљених аустроугарских војника и официра током боја код Смедерева 1914. године.¹⁷

Иако се у борбеним документима српске војске и сећањима учесника збивања посебно не истиче ниједна јединица српске војске, нити се наглашавају појединачне заслуге јединица, веома брзо, свега неколико дана по окончању боја код Смедерева, на страницама штампе појавиле су се тврдње које су само делом имале утемељење у стварним догађајима, а њихово истицање требало је да послужи у дневнополитичке сврхе. Наиме, већ 1. новембра 1914. на првој страници београдске *Политике* појавио се текст утицајног новинара Миомира Миленовића у коме се врло похвално говори о победи српске војске код Смедерева, без истицања неспорних заслуга јединица трећег позива, али уз упадљиво наглашавање заслуга вардарских регрута за победу.¹⁸ Иако су заслуге две чете регрута с простора Македоније биле сасвим јасне, неспорне и очите, истицање њиховог доприноса победи испред доприноса више од 3.000 трећепозиваца под командом потпуковника Светомира Цвијовића било је противно стварном догађају. Како је сам догађај коинцидирао с општим повлачењем српске војске на главном фронту и свеприсутним падом борбеног морала и првим појавама самовољног напуштања јединица, прича о храброј борби Вардараца и њиховом пресудном доприносу победи код Смедерева брзо се ширила по јединицама.¹⁹ Истицање заслуга регрута из Македоније у победи код Смедерева требало је да постигне вишеструки ефекат. Како је од самог почетка регрутације младића из новоослобођених области било много проблема услед избегавања војне обавезе или одбијања полагања војничке заклетве, настојало се да се наглашавањем позитивних примера појача њихов осећај припадности српској држави и војсци, а на другој страни смањи сумња у њихову поузданост и лојалност, која је постојала међу српским официрима и војницима из преткумановских граница Краљевине Србије.²⁰ Систематски ширена прича о заслугама вардарских регрута већ на пролеће 1915. претво-

---

¹⁷ Österreich-Ungarns Letzter Krieg 1914-1918, Erster band, Das Kriegsjahr 1914 (Wien: Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1931), 670-671.

¹⁸ Миомир Миленовић, „Бој на Смедереву”, *Политика*, 1. 11. 1914, 1.

¹⁹ Митрополит Скопски Јосиф, *Мемоари* (Цетиње: Светигора, 2008), 91.

²⁰ О проблемима регрутације на простору Македоније опширније: Милош Јагодић, *Нови крајеви Србије 1912-1915* (Београд: Филозофски факултет, Београд, 2013), 197-225.

рила се у мит о искључивој и јединој заслуги македонских регрута за победу код Смедерева. Обилазећи поприште борби маја 1915. Арчибалд Рајс је сведочио о месту на коме су „прошле јесени Вардарци тукли 6.000 Шваба”.²¹ Форсирање такве политике сећања и одавање јавног признања очитовало се и приликом званичног награђивања за ратне заслуге из 1914, кад је маја 1915. командант вардарског полубатаљона мајор Јован Наумовић по други пут у својој официрској и ратничкој каријери одликован највишим српским орденом за ратне заслуге – Карађорђевоом звездом с мачевима, док је командант смедеревске одбране, по чијој је замисли организована одбрана града и чију је идеју за извођење контранапада прихватио командант Браничевског одреда пуковник Светомир Матић, одликован Орденом белог орла са мачевима.²² На тај начин је путем званичне политике награђивања дата предност мајору Наумовићу и његовим јединицама испред потпуковника Цвијовића и трећепозиваца под његовом командом, који су чинили више од 90% ангажованог људства српске војске у боју код Смедерева. Глас који се ширио војском о храбрим Вардарцима и њиховом команданту мајору Наумовићу постепено је почео да добија размере отвореног искривљавања истине. Две чете вардарских регрута су у језику пропаганде брзо постале вардарски батаљон, који је пресудно утицао да „цела једна аустријска регимента буде заробљена”.²³ То није могло да прође без реакција осталих српских официра. Потпуковник Цвијовић се више пута безуспешно жалио Штабу Врховне команде због такве политике награђивања и његовог изостављања са списка награђених највишим српским ратним одликовањем.²⁴ Своје уверење је поновио и у годишњој оцени Наумовићевог рада, наглашавајући да не зна због којих заслуга је одликован Карађорђевоом звездом с мачевима, а не Орденом белог орла с мачевима, за шта га је он предложио, истовремено не спорећи његове војничке квалитете и истичући његову енергичност и пожртвованост у командовању повереним

---

²¹ Рудолф Арчибалд Рајс, *Шта сам видео и проживео у великим данима* (Београд: Итака, 1997), 99.

²² АСАНУ, 8701, *Писмо генерала Светомира Цвијовића генералу Душану Стефановићу од 3. марта 1933.*

²³ Миле С. Бјелајац, *Генерал Драгиша Пандуровић. Живот и сведочења* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2007), 469.

²⁴ АСАНУ, 8701, *Писмо генерала Светомира Цвијовића генералу Душану Стефановићу од 3. марта 1933.*

му трупaма, посебно у „мом чувеном контра нападу код Смедерева”, како је то Цвијовић записао.²⁵

Током Првог светског рата, након напада аустроугарско-немачко-бугарских снага на Србију 1915, присиљен ратним приликама, потпуковник Цвијовић није поново отварао питање заслуга и адекватних награда за победу код Смедерева 1914, да би то питање поново било актуелизовано 1928. године. Једино је током боравка на Крфу писао свом некадашњем потчињеном мајору Тодору Васојевићу,²⁶ у намери да му потврди да је у одсудним моментима пуковник Матић, према речима потпуковника Владимира Белића изреченим приликом заједничких сусрета, намеравао да нареди повлачење, али да је након Белићевог предлога да се изврши контранапад изјавио да му је то већ потпуковник Цвијовић саветовао. Васојевић је у свом одговору потврдио истинитост Цвијовићевих навода.²⁷ Настојећи да појача ефикасност локалних власти у областима са нестабилним политичким и безбедносним приликама, влада је настојала да на место високих цивилних управних чиновника поставља активне офицере. Тако је након низа терористичких аката и атентата на тужиоца Велимира Прелића у Скопљу одлучила да на место великог жупана Скопске области постави тада већ бригадног генерала Јована Наумовића.²⁸ Његово постављење на ту дужност било је праћено великом медијском помпом. Истицало се да се ради о команданту поносних Вардараца, на чијем је челу Наумовић извојевао

²⁵ Миле С. Бјелајац, *Генерал Драгиша Пандуровић. Живот и сведочења* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2007), 469.

²⁶ Тодор Васојевић (Београд, 1869 – Скопље, 1932). Потиче из старе и угледне београдске трговачке породице. Завршио је економско-финансијске студије на Трговачкој академији у Бечу. По повратку у Србију је радио у Народној банци. Од 1914. налазио се на челу филијале Народне банке у Битољу. По завршетку Првог светског рата био је директор скопске филијале Народне банке и помоћник директора. Био је изузетно активан у националним и патриотским организацијама на простору Македоније. Током Првог светског рата командовао је батаљоном у јединицама трећег позива и потом у Српском добровољачком корпусу. Тешко је рањен у борбама у Добруци. После рата био је функционер Удружења резервних официра и ратника. Финансијски је помагао подизање Ратничког дома. Члан је масонске ложе „Косово” од 1909. Одликован с више одликовања, међу којима и Карађорђевог звездом с мачевима.

²⁷ Славољуб Штерић, *Смедеревски бој 1914. године* (Смедерево: Историјски архив, 2010), 108–113.

²⁸ О безбедносним приликама у Македонији опширније: Vladan Jovanović, *Jugoslovenska država i Južna Srbija: Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2002); Владан Јовановић, *Вардарска бановина 1929–1941* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2011).

сјајну победу код Смедерева, чиме се хтео нагласити Наумовићев посебан ауторитет, као некадашњег четника из времена четничке акције пре балканских ратова, и утицати на то да буде што боље прихваћен од локалне средине. С друге стране, очигледно се желело да Наумовић ауторитетом војника одлучно делује на плану стабилизације безбедосних прилика, али и да путем свакодневне пропаганде у штампи нагласи блискост са средином на чије је чело постављен. Генерал Цвијовић је одмах реаговао пишући уредништву *Времена*, које се истицало у популарисању Наумовићевих ратних заслуга код Смедерева. Његово реаговање није штампано с образложењем да би на тај начин могао бити окрњен његов ауторитет, као и компромитована политика нове владе и убрзо успостављеног личног режима краља Александра.²⁹ Потом се у полемику 1930. укључио будући бригадни генерал, тада пуковник Светомир Савић³⁰, некадашњи командир чете у Наумовићевом полубатаљону, који је на страницама *Војничког гласника* на патетичан и свечарски начин писао о заслугама Наумовића и његових јединица код Смедерева 1914. године. Пишући о вардарском полубатаљону, који је у тренутку почетка аустроугарског десанта биваковао код села Петке, он каже да су звукови митраљеске и артиљеријске ватре који су допирали и до њиховог логора изазивали код војника „жалост што и они нису тамо и наду да ће ускоро и они поћи тамо где дужност и част налажу војнику

---

²⁹ АСАНУ, 8701, Писмо генерала Светомира Цвијовића генералу Душану Стефановићу од 3. марта 1933.

³⁰ Светомир Савић (Шабац, 1892 – ? САД, 1967). Завршио је 42. класу Ниже и 24. класу Више школе Војне академије, као и Вишу пешадијску официрску школу и Виши гасни курс. Током балканских ратова био је ађутант батаљона и командир вода у 6. пешадијском пуку. По завршетку балканских ратова био је командир вода у истом пуку, а од априла 1914. командир вода у Вардарском пешадијском пуку. Од почетка Првог светског рата до децембра 1914. командир је 1. чете 2. батаљона Вардарског пешадијског пука, потом командир чете у 18. пешадијском пуку, Команди резервних трупа, 7. пешадијском пуку Друге добровољачке дивизије и 1. пешадијском пуку. Од септембра 1920. до септембра 1922. био је командир вода и чете, као и командант батаљона у Пешадијском пуку Краљеве гарде. По завршетку школовања у Вишој школи Војне академије био је командант батаљона и помоћник команданта 2. пешадијског пука, командант 11, па 35. пешадијског пука и пешадије Косовске и Шумадијске дивизијске области. Од новембра 1940. командант је пешадије активирани Шумадијске дивизије. Заробљен је у Априлском рату. По завршетку Другог светског рата остао је у емиграцији (ВА, ДПП, к. 1576, д. 38, Савић Н. Светомир; Mile S. Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon* (Београд: Institut za noviju istoriju Srbije, 2004).

да докаже своју оданост, способност и веру Краљу и Отаџбини”.³¹ Истинитост тих навода на основу доступних извора није могуће проверити, али је довољно видети тон и смисао речи, па закључити да се ради о недовољно артикулисаној свакодневној пропаганди мотивисаној политичким и лукретивним мотивима аутора текста.

Пратећи како се у јавности постепено али темељно мења слика догађаја из 1914, некадашњи министар војни генерал Душан Стефановић³², који се као пензионер активно бавио списатељским и историографским радом, свестан истине о догађајима чији је активни сведок и учесник био као министар војни, одлучио се да за престижни војностручни часопис *Ратник* понуди темељну анализу дешавања код Смедерева 1914. године. Добро обавештен о дешавањима на основу извештаја које је као министар војни добијао и систематски записивао у свој ратни дневник³³, није се усудио да о њима пише искључиво на бази докумената које је поседовао и оних који су већ били објављени у оквиру едиције „Велики рат Србије”³⁴, већ се потрудио да добије и аутентично сведочење и виђење некадашњег команданта смедеревске одбране, тада дивизијског генерала у пензији и окружног инспектора у Штипу Светомира Цвијовића, трудећи се да по прецизно формулисаним питањима добије одговоре на основу којих ће формирати прецизну слику о минулим дога-

³¹ Светомир Савић, „Са вардарским полубатаљоном код Смедерева на Митров Дан 1914. г”, *Војнички гласник*, април 1930, 133–136.

³² Душан Стефановић (Београд, 1870 – Београд 1951). Завршио је 20. класу Ниже и 4. класу Више школе Војне академије, као и генералштабну припрему. Стажирао је у Француској. Официрску каријеру започео је као наставник у подофицирској школи. Потом је био помоћник начелника штаба дивизијске области, командант пешадијског батаљона, начелник одсека у Главном ђенералштабу, начелник штаба дивизијске области, командант пешадијског пука и ађутант краља. У балканским ратовима био је командант пешадијског пука, од септембра 1913. војни изасланик у Букурешту, а од 4. јануара до 1. децембра 1914. министар војни. Затим је до 1919. био војни изасланик у Паризу и шеф српске војне мисије у Француској. После Првог светског рата био је управник двора, помоћник команданта Треће, а затим и Друге армијске области, војни изасланик у Грчкој и канцелар краљевих ордена. Пензионисан је 1929 (ВА, ДПП, к. 1671, к. 66, Стефановић, П. Душан; Љубодраг Поповић, Милић Милићевић, *Министри војни Кнежевине и Краљевине Србије 1862–1918* (Београд: Војна књига, 1998), 180–184; Mile S. Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon* (Београд: Institut za noviju istoriju Srbije, 2004), 279).

³³ Душан Стефановић, *Дневник из 1914* (Београд: Медија центар „Одбрана”, 2017), 537–538.

³⁴ *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, књига трећа – 1914. година, Битка на Дрини* (Београд: Главни ђенералштаб, 1925), 272–273.

ђајима.³⁵ Генерал Цвијовић, очигледно једва дочекавши прилику да своје виђење догађаја саопшти некоме ко жели да се упозна с његовим доживљајем прошлих дешавања, потрудио се да детаљно опише догађаје из 1914, користећи прилику да изнесе и свој осећај понижености и запостављености зато што за тај ратни подвиг није одликован Карађорђевоом звездом с мачевима, као највишим српским ратним одликовањем.³⁶ Обилато се користећи Цвијовићевим сведочанством, које овом приликом у целини преносимо, генерал Душан Стефановић је исте године у два наставка на страницама *Ратника* детаљно описао бој код Смедерева 1914, дајући детаљан приказ и анализу минулих догађаја у широком контексту општег стања српске војске тог доба, ратних операција које је она водила у том тренутку, као и дешавања на европским фронтovima тих дана, чиме се директно супротставио исполитизованој слици смедеревског боја која се до тада систематски формирала и обликовала у јавности.³⁷ Иако се у свом раду ослонио на податке које је добио од генерала Цвијовића, генерал Стефановић није у потпуности у свом раду описао догађаје онако како их је Цвијовић описао. Полемику на страницама *Ратника* започео је син пуковника Матића, тадашњи генералштабни капетан прве класе Василије Матић, који је позивајући се на очеве белешке тврдио да је пуковник Светомир Матић у потпуности руководио бојем код Смедерева и да је самим тим најзаслужнији за српску победу. С обзиром на то да не располажемо интегралним текстом Матићевих белешака, те наводе није могуће потврдити. Реагујући у на страницама часописа *Ратник* на текст генерала Стефановића, Владимир Белић је у основи потврдио изнете наводе, али је бранио став да је пуковник Матић на његову сугестију донео одлуку о контранападу и да самим тим он сноси највеће заслуге за победу над аустроугарским снагама.³⁸ Расправи се на себи својствен начин прикључио и генерал Наумовић, у чијој су верзији догађаја кључну улогу у боју имали он и вардарски регрути под његовом командом. Самохвалисаво, често наводећи детаље непровер-

---

³⁵ АСАНУ, 8701, *Писмо генерала Душана Стефановића генералу Светомиру Цвијовићу од 8. фебруара 1933.*

³⁶ АСАНУ, 8701, *Писмо генерала Светомира Цвијовића генералу Душану Стефановићу од 3. марта 1933.*

³⁷ Генерал S (Душан Стефановић), „Бој код Смедерева 1914”, *Ратник*, VII, (1933), 49–60. и *Ратник* VIII, (1933), 17–29.

³⁸ Владимир Белић, „Бој код Смедерева 1914. године”, *Ратник*, VIII, (1934), 1–9. и *Ратник* IX, (1933), 1–8.

љивог карактера уз фантазмагоријска тумачења догађаја, настојао је да себи и својим војницима прида значај који није само истицао њихове појединачне и колективне заслуге, већ у основи потпуно негирао одлучност и храброст „трећепозиваца”.³⁹

Писмо генерала Душана Стефановића генералу Светомиру Цвијовићу

8. фебруара 1933. год.
Београд

Драги Цвијовићу,

Написао сам нешто о Поразу Аустријанаца код Смедерева 1914. године, па да би то испало што верније, то вас молим као Команданта одбране Смедерева, да приложено прочитате, па ако налазите, да треба што год додати, или објаснити, то вас молим учините засебно на једној засебној хартијици.

Мене нарочито интересује, које су трупе учествовале при одбрани Смедерева? Где су се те трупе налазиле, када је отпочело прелажење Аустријанаца код Смедерева (положаји тих јединица)? Где сте Ви били са вашим пуком у то доба (Х. пешад. пук III позива). Каква сте наређења добили од пуковника Матића⁴⁰, где је био његов штаб?

Које су јединице и одакле дошле у помоћ Смедереву?

---

³⁹ Јован Наумовић, „Вардарци”, *Време*, 18. 3. 1934, 1.

⁴⁰ Светомир Матић (Краљево, 1870 – Нови Сад, 1931). Завршио је 21. класу Ниже и 5. класу Више школе Војне академије. Усавршавао се у Француској, где је завршио и виши течај Артиљеријске школе гађања. По завршетку школовања био је командир вода и батерије у артиљерији, командант хаубичког и пољског артиљеријског дивизиона на служби у Артиљеријској инспекцији, наставник у Артиљеријској школи гађања и командант Дунавског артиљеријског пука у балканским ратовима. По њиховом завршетку био је помоћник команданта Дунавске дивизијске области. У Првом светском рату био је командант Браничевског одреда, Шумадијске дивизије другог позива, Дунавске дивизије и начелник артиљерије Штаба Врховне команде. По завршетку рата био је командант Савске дивизијске области, инспектор артиљерије, председник Војнодисциплинског суда, управник Војне академије, помоћник министра Војске и Морнарице, помоћник команданта Друге армијске области и командант Четврте армијске области. Пензионисан је 1930. Од пензионисања до смрти био је бан Дунавске бановине (ВА, ДПП, к. 1010, д. 576, Матић Љ. Светомир; Mile S. Bjelajac, *Generali i admiralii Kraljevine Jugoslavije 1918–1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon* (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2004), 207–208).

Чиме је командовао пуковник Стојан Поповић⁴¹ и одакле је он дошао у помоћ Смедереву?

*

Као што видите, овим ћу вас потсетити на Смедерево пре 18 година и мало ћу вас заморити сећањем и писањем.

Када будете ово свршили молим Вас вратите ми приложено с вашим објашњењем.

Најбоље је послати ми по некој прилици јер преко поште може да се поцепа.

Унапред благодари и поздравља
Дивиз. ђенерал у пензији

Душан П. Стефановић
Београд
Бирчанинова ул. 32

Одговор генерала Светомира Цвијовића генералу Душану Стефановићу

Дивиз. ђенералу у пензији
Господину Душану П. Стефановићу

Г. Ђенерале,

Услед мог бављења на инспекционом путу у могућности сам да вам тек данас дам одговор на ваше писмо.

У времену прелаза Аустријанаца код Смедерева на Митровдан 26. Окт. (по старом) 1914 г. ситуација је по сећању била оваква у главном:

---

⁴¹ Стојан Поповић Муса (Варварин, 1876 – Петровград, 1928). Завршио је 28. класу Ниже и 11. класу Више школе Војне академије. По завршетку школовања био је водник и командир чете у пешадији, ађутант пешадијског пука, класни старшина и деловођа у Војној академији, ордонанс краља, ађутант Моравске дивизијске области и Пешадијске инспекције, као и командант пешадијског батаљона. У балканским ратовима био је командант батаљона у 7. пешадијском пуку првог позива. У Првом светском рату до 1916. био је командант 18. пешадијског пука првог позива. Као командант пука у Добровољачкој дивизији командовао је у борбама у Добруци. Пензионисан је у вези са Солунским процесом 1917. Важио је за официра изузетне храбрости. Као један од најбољих команданата пукова у српској војсци два пута је одликован Карађорђевоом звездом с мачевима. Након пензионисања живео је у Петровграду (Зрењанин), где је био директор предузећа за производњу шпиритуса. Истовремено, био је један од првака Демократске странке у Банату (ВА, ДПП, к. 1413, д. 396, Поповић М. Стојан).

Ја сам био Командант смедеревског одсека који се простирао од ушћа В. Мораве до близу Гроцке. Моје трупе тада на одсеку биле су: Комбиновани пешад. пук III позива (људство III поз. и последње одбране са пушкама; један батаљон из неготинског вој. округа, један из пожаревачког, један из чачанског (1. батаљ. X. пеш. пука III поз. са пуковским штабом – ја сам био указни командант овог пука, па је пук у почетку концентрације растурен и мени формиран Комбиновани пеш. пук III поз) и један батаљон из VIII пука III поз, две дебанжове позициске батерије по 6 топова и један вод коњице III позива.

Распоред је био овакав: пешадија: на десном пододсеку од ушћа В. Мораве до вароши Смедерева у Годомину: један батаљон и батерија од 4 топа (2 вода): распоред: 2 чете на предстражи две у резерви код Скеле у сред Годомина где је била и батерија и предстража и резерва и артилерија били су одмах позади бедема на оба ли Дунава. На левом пододсеку: од в. Смедерева до ушћа Језаве, па узводно до левог крила одсека: један батаљон са 3 чете на предстражи и једна у резерви на павлици и батерија од 4 топа на Молеровом Шанцу, један вод ове батерије био је на положају Југово. Одсечна резерва: два батаљона на Царини (на путу Смедерево – село Вучак – јужно од Смедерева) и вод артилерије на положају одмах јужно од Смедерева на ивици готово вароши (вод је био из батерије у Годомину). Вод Коњице на левом крилу одсека за одржавање везе са трупама Одбране Београда (вод је био командом мојом личном као резерва одсека). Ја сам са својим штабом – штаб X. пеш. пука III поз. био код резерве на Царини. Непотребна комора је била у Коларима. Одсечна (пуковска) амбуланта је била у с. Вучаку позади одсечне резерве.

Команданти батаљона били су: 1. батаљона рез. пеш. кап II кл. Милун Петровић (погинуо 1915 г. на Багрдану), 2. батаљона рез. пеш. кап II кл. Миливоје Јовановић, 3. батаљон актив. пеш. поручник Живко Караклајић (погинуо 1915 г. код Смедерева), 4. батаљ. рез. пеш. мајор Тодор Васојевић.

Командир батерије на Молеровом Шанцу актив. мајор Гаврило Каљевић, а батерије у Годомину арт. кап I кл. Јеврем Стевановић.

4. батаљ. је био на десном пододсеку а 2. на левом. Командант десног пододсека мајор Васојевић, левог Каљевић.

1. и 3. батаљон били су у резерви на царини под мојом личном командом. Водник коњичког вода рез. коњ. пор. Никола Месаровић под мојом командом.

Неколико чета су за командире имале рез. нареднике.

Ађутант мој био је рез. пеш. кап II кл. Живко Топаловић (нач. окружни у пензији).

Ја као Командант нисам био изненађен нападом непријатељским јер сам трупе држао у таквом стању као да ће сваке ноћи следовати прелаз непријатеља.

Једини знаци нечег нарочитог што сам преко органа својих а и лично примећивао (артилериски осматрач са Молеровог Шанца) били су: два дана пред прелаз убрзани долазак возова на станицу северно од Ковина и жива појава много осматрача непријатељских са леве на нашу обалу Дунава. Поред овога чула се и ноћу нередовна мања лупа на острву код Смедерева.

Признати се мора да су Аустријанци извели припреме за овај прелаз ипак у великој тајности.

Прелаз непријатеља и борба и рад мојих трупа био је у суштини и аутентичан по мом сећању овакав:

26. Окт. 1914 г. на Митров дан у 3 часа изненадна и врло силна непријатељска артилер. ватра концентрисана у главном на нашу обалу и ближњи терен до ње. Моја артилерија није у главном одговарала. Ноћ је била врло мрачна. Рефлектора за осветљавање Дунава нисам имао (мада сам стално тражио). Непријатељ је прва одељења укрцао у више групица у мање чамце и упутио их у једној линији на нашу обалу. Ове су групе одважно и великом брзином прешле од узводног врха острва, користећи ту и извесну матицу ка нашој обали и пустиле се уз нашу обалу и искрцале. Иза ове линије група одмах је следовала једна знатна група и маса превозних средстава и та снага на њима исто је избачена на нашу обалу. Овај прелаз олакшан је тим што је артилериска ватра, а нарочито из два монитора који су без икакве опасности за себе шетали уз саму нашу обалу, моју пешадију на обали збунила и поколебала те је пред појавом и првих непријатеља попустила и одступила на другу линију одбране.

Око 4.³⁰ ч. добио сам од мајора Каљевића са Молеровог Шанца сигурну вест да је непријатељ пребацио извесну снагу пешадије и да она хита уз Молеров Шанац. Мајор ми јавља телефоном: Непријатељ је г. ппуковниче прешао на нашу страну и наступа на моју батерију јер чујем пуцање грања, ход непријатеља, а и команде немачке,

напред, напред, лево, молим шта да радим. Одговорио сам му: браните положај по постојећем плану одбране, а ја вам овог тренутка шаљем 3. батаљон Караклајића, који стављам под вашу команду за одбрану Молеровог Шанаца.

Десет минута после овог мог разговора са Каљевићем овај гине у својој батерији у моменту када је се ставио на чело вода и кренуо је на јуриш на групу непријатељску која продире у батерију. Батерија пада у руке непријатељу, а заштите нема и послуга разбегну се назад услед погибије пред њиховим очима мајора Каљевића и непријатељ шчепа чврсто у руке пресудно важну тачку и за себе и за мене Молеров Шанац.

После разговора с Каљевићем упутим 3. батаљон Караклајића на Молеров Шанац са категоричким наређењем да га заузме или ћу ја бити доведен у претешко стање за даљу одбрану. Од интереса је за оцену тадашњег морала у мојим трупима у резерви ово: потпун мрак, овај батаљон постројен у коју сам ушао и по издатој заповести категорички изјавим Караклајићу: Врло ми ја важно да одржите Молеров Шанац у рукама и ја имам потпуно поверење у вас и ваш батаљон да ћемо то и учинити, али ипак ми реците ако имамо ма какву сумњу у успех па ћу место вас послати 1. батаљон, а ви ћете са батаљоном ићи са мношвом на Павлицу, јер ако ви не успете не могу успети ни ја. Караклајић ми одговори: г. ппуковниче и ако погинем, уверен сам да ће мој батаљон успети, на шта војници грмнуше: Пустите нас само г. ппуковниче па ништа не брините. На то сам им ја одговорио: напред у име Бога, ја и не бринем (у овом батаљону беше у главном „наш Влах”, а у батаљону беше 3 командира рез. наредници).

До око 6³⁰ ч. добио сам уверење да непријатељ прелази само на том једном месту и одлучим се коначно: да прикупим сву своју могућу силу на Павлицу па одатле у згодном моменту да извршим контранапад на непријатељске снаге избачене на нашу обалу.

По мојој одлуци издам заповести:

Команданту десног пододсека да са батаљоном и батеријом из Годомина одмах крене на Павлицу.

Команданту левог пододсека да се прикупи на утврђеној линији на Павлици, а десно да одсудно држи Карађорђевог Шанаца који је био озбиљније утврђен (ова тачка је близу западне ивице вароши Смедерева).

1. батаљон из резерве упутим на Павлицу, опет у резерву.

Командиру Коњичког вода да утврди колико докле је се непријатељ проширио својим десним крилом на нашој обали.

Око 6⁴⁵ часова депешом телефоном известим претпостављеног ми Команданта Браничевског одреда пуковника Матића у Пожаревцу о ситуацији и мојој одлуци и издатим заповестима, као и о том да кидам телефонску везу и идем на царину и везу ћу са њим одржавати преко Колара. Овом га приликом замолим за помоћ и дејство да ми помогне Командант одбране Београда делом снаге са свог десног крила које се наслањало на Гроцку.

Командант Матић пуковник мало доцније ме је обавестио да одобрава моју одлуку, да ће ми одмах у помоћ послати батаљон вардарских регрута из Пожаревца под командом мајора Наумовића⁴² и да ће ми Командант О. Београда послати 1 батаљон III позива у помоћ.

Дошав на Павлицу око 7³⁰ часова (лепо се и потпуно расвануло) лично видим и проверим овакво стање: непријатељ превози војнике једном лађом са шлепом, батаљон Караклајића није на Молеровом Шанцу већ сав прикупљен на југо источној страни Шанца, спреман за напад (био је батаљон четама у развијеном фронту); Карађорђевог шанаца у мојим рукама а артилериски вод одступио на Југово јужно од Смедерева стоји на свом месту, трупе мог десног пододсека кренуле за Павлицу (оне могу по датом им путу бити на царини после 5–6 часова – артилерију вуку волови); батаљон левог пододсека јаче дезорганизован али ипак по групама држи наређену утврђену линију (која је била за мој рачун последња за одбрану на Павлици, а трећа од обале Дунава); коњички вод је на мом левом крилу, даље од Југова, а ближе обали; од Смедерева низводно непријатељ не прелази.

Са Павлице одмах упутим једну чету из 1 батаљона под командом рез. наредника на Југово да га брани, а остаје под мојом коман-

---

⁴² Јован Наумовић (Лесковац, 1879 – Београд, 1945). Завршио је 30. класу Ниже школе и 15. класу Више школе Војне академије. До балканских ратова био је командир вода и чете и командант батаљона у пешадији. Активно је учествовао у четничкој акцији. У балканским ратовима командовао је батаљоном, као и у Првом светском рату. Пензионисан је у вези са Солунским процесом 1917, а реактивиран 1918. Из рата је изашао као инвалид. После рата био је помоћник команданта и командант пешадијског пука, велики жупан у Скопљу, командант пешадијске бригаде, командант жандармерије, командант дивизијске области и командант Пете армијске области. Пензионисан је 1940. У Априлском рату командовао је Трупама Треће армијске области. Пуштен је из заробљеништва 1944. У заробљеничком логору отворено је подржавао линију активног отпора у земљи (ВА, ДПП, к. 1181, д. 184, Наумовић М. Јован; Mile S. Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon* (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2004), 223).

дом и да пронађе артилериски вод и врати га на Југово те да дејствује на лађу која врши превоз непријатеља преко Дунава. Рад ове чете је био спор и млитав те је убрзан новом заповешћу коју је трком на коњу однео пуковски свештеник г. Лијескић и лично утицао те је ова чета одмах извршила свој задатак, али је том приликом погинуо командир чете (Лијескић је служио у коњици). По том обавестим први борбени ред о доласку помоћи.⁴³

Око 8³⁰ ситуација ми је била потпуно јасна: у мојим рукама: Смедерево с Карађорђевићевим шанцем, Павлица и Југово, па даље узводно и обала Дунава; непријатељ држи: Молеров Шанац, обалу Дунава од Карађорђевог шанца до испред Југова и сво земљиште на тој дужини испред мог првог борбеног реда на Павлици.

Око 9 часова Караклајић диже и крену свој батаљон, али одмах по том буде заустављен силном пушчаном, митраљеском и артилер. ватром и батаљон му леже, свуче се тако рећи потрбушке на месту одакле је кренуо, ту се заустави у пуном реду. Лично сам гледао овај догађај и нисам приметио никаква одступања појединаца или група, што је мене лично охрабрило. Видео сам лично команданта како уређује чете (он је се поштапао јер је био рањен у рату 1913. г.).

Око 10 часова приметим да је се непријатељ јако приближио мом првом борбеном реду, па је чак ушао на неким местима у међупросторе између мојих трупа.

Да бих поправио ово стање употребим две чете из 1 батаљона из резерве.

У ово време коначно обавестим све трупе о мојој намери да ћу извршити напад на непријатеља чим ми стигну моје трупе на Павлицу и помоћ из Пожаревца и од Гроцке и да ће помоћ стићи око 12–1 час. А у чекању појачања духа код трупа издам лажну заповест на потпис старешинама првог борбеног реда да краљ Петар и војвода Путник наређују да трупе Смедеревског одсека по цену живота морају одржати своје положаје.

---

⁴³ Владимир Лијескић је био свештеник љубићки и војни свештеник 10. пешадијског пука трећег позива Шумадијске дивизијске области. Умро је 1937. Јеромонах Јосиф Цвијовић, касније митрополит скопски, у својим сећањима погрешно наводи да је командовао четом Вардараца, јер се радило о чети из састава 1. батаљона 10. пешадијског пука трећег позива, попуњеног с простора таковског војног округа (Митрополит Скопски Јосиф, *Мемоари* (Цетиње: Светигора, 2008), 91; Миљан Милкић, *Верска служба у Српској војсци у Првом светском рату* (Београд: Медија центар „Одбрана”, 2016), 321–322).

Око 11²⁰ ч. стигао је из Пожаревца пуковник Матић са начелником штаба пуковником В. Белићем.⁴⁴ Матић је сам дошао лично код мене на Павлицу, а Белић је из и даље непознатог ми разлога остао за брдом са сејменима и одељењем од неколико коњаника пратње Матићеве.

Пуковника Матића сам у детаље обавестио о ситуацији, као и о том да и сада стојим у одлуци да извршим контра напад чим ми стигну појачања. Матић је се врло дуго мислио око питања мог напада и недавши ми никакву одлуку врати се врло узбуђен натраг ка Белићу и после пола часа опет се сам врати к мени и опет без Белића; дошав к мени Матић ми још једном понови већ при прошлом сусрету стављено стање. Шта рекосте дакле шта ћете да радите ако у контра нападу не успемо и ја одговорих као и пре, покушаћу по већ издатој ми писменој инструкцији: одступаћу јачом снагом под мојом командом на Младеновац а слабијом снагом на Паланку, бранећи се успут на свим погодним положајима.

Напослетку се Матић коначно одлучи и рече ми: Добро г. Цвијовићу усвојио сам ваш план за извршење контра напада, таквог је мишљења и начелник штаба и ја сам му наредио да вам напише за напад и формалну заповест и затим ускоро после тога долази Белић и доноси заповест за битку коју Матић потписа и предаде ми је одмах лично према лицу места.

Цео мој разговор с Матићем слушао је мој ужи штаб, међу којима су данас живи: ађутант тада рез. кап. Живко Топаловић (нач. окр.

---

⁴⁴ Владимир Белић (Београд, 1877 – Немачка, 1943). Завршио је 28. класу Ниже школе Војне академије, Николајевску генералштабну академију у Петрограду и генералштабну припрему. До балканских ратова био је командир у пешадији, командант пешадијског батаљона и ађутант дивизијске области. Током балканских ратова био је помоћник начелника штаба Моравске дивизије првог позива и ађутант команданта Приморског кора у Албанији. У Првом светском рату командовао је 12. пешадијским пуком другог позива, био начелник штаба Браничевског одреда, помоћник начелника штаба Добровољачког корпуса у Русији, начелник штаба Прве и Друге српске добровољачке дивизије у Русији и командант Пешадијске подофицирске дивизије у Русији. После рата је командовао подофицирском школом, предавао у Војној академији, био помоћник начелника Војне академије, командант Дринске дивизијске области и помоћник команданта Прве армијске области. Уређивао је часопис *Ратник*. Пензионисан је на свој захтев 1936, а реактивиран 1941. У Априлском рату био је командант позадине Седме армије. Умро је у немачком ратном заробљеништву (ВА, ДПП, к. 92, д. 153, Белић Ј. Владимир; Mile S. Vjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918-1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon* (Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2004), 127).

у пензији), свештеник Лијескић и учитељ Милисав Никитовић рез. наредник и најстарији писар у штабу.

Доцније је Белић јавно причао да је он тако рећи присилио Матића да нареди мени напад, иначе је Матић хтео да ми нареди одступање на д. обалу р. Раље. При тим причањима Белић је помињао и то да му је Матић у разговору са њим изјавио да је и Цвијовић за извршење напада.

Око 12³⁰ стигле су 2 чете и батерија с Годомина на Павлицу (мајора Васојевић и 2 чете вратио је уз пут Матић у Годомин).

Одмах у то време стигао је на Павлицу мајор Наумовић, али не са батаљоном већ са две чете вардарских регрута са по 130 пушака у чети.

Око 1 ч. по подне примећен је у покрету батаљон који ми иде у помоћ од Гроцке (Одбрана Београда).

У ово исто доба (1 ч) Караклајић успе трећим јуришем да коначно заузме Молеров Шанац (други је покушај чинио око 11 часова).

У 2 ч. по подне стиже батаљон од Гроцке из XV пука III поз. под командом рез. капетана (професора) Ивковића и ја му по објашњењу ситуације и моје намере наредих да се одмара.

Један вод пристигле батерије упућен ка обали Дунава да се устави чим види нашу обалу Дунава и да отвори ватру на лађу која врши превоз и да туче и нашу обалу. Други вод оставши на Павлици под командом командира за мој прихват ако не би успео у нападу и за дејство на непријатељеву обалу (даље).

У времену око 2³⁰ ч. по подне био сам потпуно спреман за покрет за напад и ситуација је била оваква:

Непријатељ је непрекидно у превозу трупа и по мом рачуну треба да има пребачено до 5 батаљона.

Да држим десно Смедерево и Карађорђево Шанац, а сада и Молеров Шанац, лево држим Југово.

За контра напад имам: 1 и по батаљон у I борбеном реду испред Павлице, у резерви на Павлици са четом на Југово 2 и по батаљона и цео батаљон на Молеровом Шанцу (Караклајић). Укупно 5 батаљона.

Наумовићу дам 2 чете Васојевићевог батаљона те му формирам батаљон. Обавестим I борбени ред и Караклајића на Молеровом Шанцу да у 3 часа крећем у напад, издам заповест и тако у 3 часа по подне кренем са Павлице са 2 и по батаљона правим фронталним нападом са батаљонима напореда. Ја сам одредио једну чету која ми

је у замислима била резерва за све непредвиђено и кретао је иза линије ова два батаљона.

По добијеном одобрењу од Матића наредих покрет и он поче великом силином користећи потпуно низбрдо „под ногу” земљиште покривено местимично кукурузом (непожњевена шаша). У овом моменту под подстреком једног командира запевахе вардарски регрути „Ој Србијо мајко мила”. Моја артилерија поче да дејствује испред мене и са Молеровог Шанца (Непријатељ је био потпуно грунуо низ брдо те се је Караклајић извукао – затврачи су били код нас). Ја се опростих са Матићем и он ми пожели срећан пут и кренух на коњу с ађутантом, свештеником и наредником Никитовићем и стигнем чету – моју резерву, војници одушевљени појавом мојом викнуше одушевљено и јако: „Живео Командант” и тај се узвик у борбеној нервози пренесе на остале трупе као јуришни узвик у бескрајно поновљено „ура” и трупе кренуше у брз покрет напред те наступи одмах јача непријатељска ватра, местимична мешавина, а и местимичне предаје.

Последња пушка пуче у 4²⁰ ч. по подне и борба се потпуно сврши у моју корист – предаде се сва непријатељска снага на нашој обали.

Интересантни су догађаји за време ове борбе: последњи транспорт са лађе није истоварен већ враћен, моја артилерија јаче је лађу оштетила те је се враћала сасвим лагано, већи број непријатељских војника је у паници бежећи испред мојих војника скакао и давио се у Дунаву мислећи да ће се тако спасити. Једна чета из XV пука III поз. застала је у јуришу (услед погибије командира који је чини ми се био директор јагодинске гимназије), послао сам ађутанта те је чету уредио; ађутант је слетео низ брдо трком на коњу по тако јакој низбрдици низ коју се обичним појмом не може ићи ни мислити касом; слом непријатеља се десио у главном на простору винограда Краља А. Обреновића.

Резултат борбе: заробљено 2300–2400 војника међу њима 16 официра са једним пуковником командантом пука рањеним у ногу, два митраљеза, много оружја, завоја, муниције и др. Погинуо ппуковник командант пука и мајор начелник штаба бригаде, сахрањено око 700 непријатеља.

Моји су губици најјачи у Караклајића батаљону: 90 мртвих и 180 рањених (2 командира погинули) у осталим батаљонима су незнатни губици.

По наређењу преко Матића изјавио ми је захвалност на успеху Војвода Путник истог дана.

Предложио сам за одликовање најхрабријег војника из чете и све официре за златне и сребрне медаље за храброст, а Караклајића за КЗМ⁴⁵. Наумовић је већ имао КЗМ и ја га предложим за БО⁴⁶, сви су официри добили ЗХ⁴⁷, Караклајић КЗМ⁴⁸, а Наумовић КЗМ трећег степена.⁴⁹

Ја сам од Матића предложен за КЗМ и чин пуковника. КЗМ ни сам никада добио, а чин пуковнички добијем 1-Х 915 г.

Матић је после неколико дана добио КЗМ³⁵⁰ а неколико дана потом постао Командант Шум. Дивиз. II позива.⁵¹ Те му управо виша каријера почне после боја код Смедерева.

Ви се г. ђенерале сећате да је том боју на Смедереву много исписано по новинама и свуда су се тада хвалили Вардарци, а поглавито Јован Наумовић коме је се чак приписивала и ова заслуга за наш успех код Смедерева. Ја сам у том тешком и озбиљном ратном времену сматрао да би било за мене недостојно да на та неправедна и неоснована писања шта реагирам и објашњавам (мада сам мољен с много страна да то учиним). Тако је у маси непосвећеној у суштини остао Наумовић под утицајем новинарског писања извесна лажна величина. Доцније сам позитивно сазнао да је Наумовић из својствених му самохвалисања лично подстрекавао писање у своју корист.

Да би умирио своју савест и уверио и себе и свет о заслугама својим код Смедерева и за добијање КЗМ³ за једно једино учество-

---

⁴⁵ Карађорђева звезда с мачевима.

⁴⁶ Орден Белог орла.

⁴⁷ Златна медаља за храброст.

⁴⁸ *Службени војни лист*, година 35, број 15, 281, Указ ФАО 9780 од 31. маја 1915.

⁴⁹ *Службени војни лист*, година 35, број 15, 279, Указ ФАО 9779 од 31. маја 1915.

⁵⁰ Карађорђева звезда с мачевима трећег степена.

⁵¹ Светомир Цвијовић погрешно наводи време именовања пуковника Светомира Матића на дужност команданта Шумадијске дивизије другог позива. Он је постављен на ту дужност тек након смене дотадашњег команданта пуковника Драгутина Милутиновића, 18. априла 1915. Иначе, пуковник Милутиновић је до тада с посебним успехом предводио трупе те дивизије, а смењен је услед различитих непроверених достава свог начелника штаба (Драгутин Милутиновић, *Шумадијска дивизија другог позива. Мемоарски записи* (Београд: Медија центар „Одбрана”, 2015), 159–160).

вање у тој борби код Смедерева Наумовић користи сваку прилику за своју рекламу у вези са бојем код Смедерева.

Последњи јавни и најодсуднији корак у том погледу учинио је у 1929 г. по постављењу за В. Жупана Скопске Области када је у „Времену” дао своју фотографију и испод ње написао кратку и силну похвалу за себе и објаву ко је он ,у којој је навео да је он имао јединствен успех у рату у боју код Смедерева кад је он по прелазу непријатеља из сопствене иницијативе долетео из Пожаревца са батаљоном Вардараца ка Смедереву и без застоја јуришем свог батаљона уништио шест непријатељских батаљона.

Ја сам на овај безобразлук Наумовићев написао исправку, али ми „Време” није хтело штампати наводећи незгоду у том што би се тиме убио углед влади и Наумовићу као њеном изабранику за В. Жупана.⁵²

По мом и садашњем и онда службеном мишљењу најјачу улогу у боју на Смедереву од мојих потчињених команданата је имао Караклајић и његов батаљон, а Наумовићева је била равна потпуно улогама и заслугама осталих команданата.

То је г. ђенерале сушта истина о боју код Смедерева у колико ми данас јесу ови догађаји у глави после 18 година, па вас молим користите те податке као тачне у колико Вам требају.

Матић у извештају вашем каже да је прешло 6 батаљона непријатељских – око 6.500 људи, ја то не могу потврдити јер верујем да их је прешло 5 батаљона. За решење овог питања требало би провере. Факат је непобитан да је сва снага непријатеља која је пребачена у потпуности уништена борбом и заробљена. Непознато ми је било бројно стање његових батаљона (број убијених и заробљених непријатеља износи најмање 3000 људи).

Моји батаљони имали су сигурно најмање по 600 пушака у строју. Укупно дакле учествовало је у борби око 3000 људи.

Знам да је др Петровић стигао на бојиште и вршио санитарску службу, а о регрутима које је он довео немам појма.⁵³

---

⁵² Мисли се на Наумовићев текст „Вардарци”, *Време*, 4381, 18. март 1934, стр. 1.

⁵³ Санитетски мајор др Миливоје Петровић довео је на бојиште око 160 регрута рођених 1893, који су се код својих кућа припремали да крену за Ваљево, а на вест о аустроугарском нападу на Смедерево добровољно су се јавили да одмах ступе у борбу. Њих је повео на бојиште један потпоручник, а на само бојиште довео их је доктор Петровић (Душан Стефановић, *Дневник из 1914* (Београд: Медија центар „Одбрана”, 2017), 538).

XVIII пук Стојана Поповића стигао је после боја код Смедерева и са овом борбом он нема никакве везе.

Напомињем: Молеров Шанац је на обали наспрам узводног врха смедеревског Острва, а Карађорђево Шанац је близу периферије вароши Смедерева, десно од пута: Београд – Гроцка – Смедерево. Југово је означена тачка на карти 1:75.000, а исто тако и Павлица.

Царина је место јужно од в. Смедерева на око 1 и по км на путу Смедерево – Колари.

За заслуге у рату са Аустријом 1914 г. одликовање је публиковано у мају 1915. г. Указом одликовано је том приликом равно 300 официра Карађ. зв. са Мачевима разног степена (IV и III) и ја нисам успео по нечијем суђењу о правди да са овом својом јасном и ничим неспорном заслугом за овај аустриски пораз који је данас историјски догађај чист и јасан да уђем у ред ових 300 официра одликованих КЗМ бар као левокрилни.

На моју жалбу Врх. Команда ми је одговорила да сам ја заиста предложен за КЗМ, али је по мотивацији дела у предлогу Врховни Командант доделио место КЗМ БОМЧ⁵⁴. Ја сам вратио предмет опет В. Команди с констатацијом да излази да је ова моја заслуга мања од заслуге сваког од ових 300 одликованих официра КЗМ, па сам молио да то потврди В. Команда и ја ћу ово питање сматрати као свршено. В. Команда ми на ово питање није никад одговорила вероватно и услед већ почетка непријатељ. напада у јесен 1915.

По свршетку рата кад је Матић био помоћник код Министра Војске покушао сам лично код Матића да он издејствује исправку по овом питању, али је се тада Матић показао предамном врло скучен и нерасположен за рад у овом правцу те сам се ја с њим опростио изјавивши му категорички: да он као мој претпостављени није савесно извршио своју дужност у погледу мог одликовања за заслуге стечене у боју на Смедереву и на томе се коначно свршило то питање.

Поштовани г. ђенерале ово питање мог одликовања нема везе са изнетим историским подацима боја код Смедерева које вас интересује али ја вам га износим притиснут успоменама на те догађаје а још непрекидним и свежим осећањем незадовољства због немања за ову заслугу КЗМ као највећи ратни орден.

---

⁵⁴ *Службени војни лист*, година 35, број 15, 284, Указ ФАО 9782 од 31. маја 1915.

Све догађаје исказао сам по сећању и жалим што ми је целокупна архива отсека и мог пука пропала у Жљебу код Пећи при одступању 1915 г.

Радоваћу се ако вам ови подаци буду од користи.

З-III 933.

Штип

Много Вас поздравља
Свет. К. Цвијовић
дивиз. ђенерал у резерви
окр. инспектор у Штипу

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА:

Необјављени извори

Архив Српске академије наука и уметности – оставштина Душана Стефановића

Војни архив, Досијеи персоналних података

Зборници докумената

Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца, књига прва – 1914. година: први период операција – Церска битка. Београд: Главни Ђенералштаб, 1924.

Österreich-Ungarns Letzter Krieg 1914-1918, Erster band, Das Kriegsjahr 1914. Wien: Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1931.

Мемоари и дневници:

Милутиновић, Драгутин. *Шумадијска дивизија другог позива.*

Мемоарски записи. Београд: Медија центар „Одбрана”, 2015.

Рајс, Рудолф Арчибалд. *Шта сам видео и проживео у великим данима.* Београд: Итака, 1997.

Митрополит Скопски Јосиф. *Мемоари.* Цетиње: Светигора, 2008.

Стефановић, Душан. *Дневник из 1914.* Београд: Медија центар „Одбрана”, 2017.

Монографије, чланци и расправе:

Белић, Владимир. „Бој код Смедерева 1914. године”. *Ратник.* VIII (1934), 1–9. и *Ратник* IX, (1933), 1–8.

Вјелажас, Mile S. *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije: 1918–1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon.* Београд: Institut za noviju istoriju Srbije, 2004.

Бјелајац, Миле С. *Генерал Драгиша Пандуровић. Живот и сведочења.* Београд: Институт за новију историју Србије, 2007.

Денда, Далибор, „Геополитичке прилике у Европи и српски ратни план 1914. године”, У: *Србија и геополитичке прилике у Европи 1914. године*, уредник Љубодраг Ристић, 111–137. Београд: Институт за политичку историју, 2015.

Ђуришић, Митар. –Београд: Чигоја, 2008.

Живковић, Михаило. *Одбрана Београда: 1914. и 1915.* Београд: Финекс, 1998.

Јовановић, Владан. *Jugoslovenska država i Južna Srbija: Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS.* Београд: Институт за нову историју Србије, 2002.

Јовановић, Владан. *Вардарска бановина 1929–1941.* Београд: Институт за нову историју Србије, 2011.

Лукић, Ђорђе. *Битка на Дрини 1914.* Београд: Војноиздавачки завод, 1966.

Миленовић, Миомир. „Бој на Смедереву”. *Политика*, 1. 11. 1914, 1. Милкић, Миљан. *Верска служба у Српској војсци у Првом светском рату.* Београд: Медија центар „Одбрана”, 2016.

Наумовић, Јован. „Вардарци”. *Време*. 18. 3. 1934, 1.

Павловић, Живко. *Битка на Јадру.* Београд, 1924.

Поповић, Љубодраг, и Милић Милићевић, *Министри војни Кнежевине и Краљевине Србије 1862–1918.* Београд: Војна књига, 1998.

Савић, Светомир. „Са вардарским полубатаљоном код Смедерева на Митров Дан 1914. г”. *Војнички гласник*, април 1930, 133–136.

Стефановић, Душан. „Бој код Смедерева 1914”. *Ратник*, VII, (1933), 49–60. и *Ратник VIII*, (1933), 17–29.

Prof Dr. Aleksandar Životić,
FACULTY OF PHILOSOPHY, BELGRADE
**GENERAL SVETOMIR CVIJOVIC ABOUT
BATTLE NEAR SMEDEREVO 1914.
CONTRIBUTION TO UNDERSTANDING ONE
HISTORICAL POLEMIC AND ATTEMPTS
TO CREATE A NATIONAL MYTH.**

(Summary)

In the moments after the end of the Battle of the Drina, when the withdrawal of the main part of the operative part of the Serbian army to the Valjevske posts began, the command of the Austro-Hungarian Armed Forces, in anticipation of the final victory over the Serb army, decided to undertake a risky move related to the execution of the desant near Smederevo with the aim of mastering the bridge at the confluence of the Velika Morava and threats to the direction of the Velikomoravska Valley lead to the interior of Serbia. In the beginning, a desirable operation of the Austro-Hungarian army was favorable due to the effect of surprise and the use of weaker parts of the Serbian army. After clarifying the situation, collecting the majority of Serb forces in geographically dominant positions and arriving at fresh troops from the reserve of the Branicevo detachment, a successful counterattack was made, resulting in a complete defeat of the Austro-Hungarian units. The largest part of the Austro-Hungarian troops that failed to retreat across the Danube was captured. The counter-attack included two recruits coys from the Vardar Division, which in the following period were especially used for political and propaganda purposes. The reluctance of the merit of the Vardar regrutes for the victory of the Serbian army in that color in relation to the multiple number of troops of the third call successfully held by the Austro-Hungarian attack and then made up more than 90% of Serbian troops during the counter-attack that followed, opened a controversy among the participants of the events. The memories of the commander of "thirdliners" of Lieutenant Colonel Svetomir Cvijovic were given to former War Minister General Dusan Stefanovic in general with the necessary comments in order to shed light on the events at Smederevo in the autumn of 1914.

KEY WORDS: Serbia, Austro – Hungary, First World War, Smederevo, Danube, 1914, Army.